

UCHWAŁA

Dnia 25 lutego 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku E. G.
przy uczestnictwie A. P.
o nakazanie zapłaty w trybie art. 598¹⁶ k.p.c.,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym
w dniu 25 lutego 2021 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w P.
postanowieniem z dnia 19 grudnia 2019 r., sygn. akt XV Cz (...),

"Czy w aktualnie obowiązującym stanie prawnym zażalenie na postanowienie w przedmiocie nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej osobie niewykonującej obowiązków wynikających z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem rozpoznaje inny skład sądu pierwszej instancji czy sąd drugiej instancji?"

podjął uchwałę:

W stanie prawnym wprowadzonym przez ustawę z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.) zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji przewidziane w art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. przysługuje do sądu drugiej instancji.

UZASADNIENIE

Przedstawione zagadnienie prawne wyłoniło się w toku rozpoznania przez Sąd Okręgowy w P. zażalenia uczestnika od postanowienia Sądu Rejonowego w L. z dnia 28 października 2019 r. nakazującego uczestnikowi zapłatę na rzecz

wnioskodawczym kwoty 2800 zł za naruszenie w ciągu siedmiu dni obowiązku w zakresie kontaktów z dziećmi wynikającego z pkt 3 postanowienia Sądu Okręgowego w P. Ośrodek Zamiejscowy w L. XIII Wydział Cywilny z siedzibą w L. z dnia 14 lipca 2016 r. sygn. XIII C (...).

Sąd Okręgowy wskazał, że w stanie prawnym sprzed wejścia w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 1469) z dniem 7 listopada 2019 r., z regulacji zawartej w art. 394 § 1 k.p.c. wynikała ogólna zasada rozpoznawania zażaleń przez sąd drugiej instancji. Poza orzeczeniami kończącymi postępowanie i szczegółowo wymienionymi w art. 384 § 1 k.p.c. zażalenie przysługiwało także w każdym przypadku, gdy przepis szczególny wyraźnie dopuszczał taką możliwość. Zgodnie z art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. zażalenie przysługuje na postanowienie w przedmiocie nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej za niewykonanie obowiązku wynikającego z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem i było ono rozpoznawane przez sąd drugiej instancji. Wyjątkowo ustawodawca dopuszczał wniesienie zażalenia do Sądu Najwyższego w przypadkach określonych w art. 394¹ k.p.c. oraz zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji do innego składu tego sądu w przypadkach wymienionych w art. 394² k.p.c.

W stanie prawnym obowiązującym po dniu 7 listopada 2019 r. wprowadzono dwa warianty postępowania zażaleniowego. W pierwszym, zgodnie z art. 394 § 1 k.p.c., zażalenie do sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienie sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie oraz na postanowienia tego sądu oraz zarządzenia przewodniczącego szczegółowo wymienione w tym przepisie. W drugim, zgodnie z art. 394^{1a} k.p.c., zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji przysługuje na postanowienia tego sądu w nim określone.

Każdy z tych przepisów tworzy katalog zamknięty zaskarżalnych orzeczeń i z żadnego nie wynika, który model postępowania jest właściwy w tych przypadkach gdy możliwość zaskarżenia orzeczenia została przewidziana w przepisach szczególnych, takich jak art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. Regulacje te są równorzędne i nie można z nich wyprowadzić wniosku, że ustawodawca którejs

nadal prymat. Można przypuszczać, że intencją ustawodawcy było by sąd drugiej instancji rozpoznawał zażalenia na orzeczenia, które decydują o bycie lub toku sprawy lub kończą postępowanie. To mogłoby prowadzić do wniosku, że przedmiotowo inne postanowienia powinno być rozpoznane przez inny skład sądu pierwszej instancji. Taki tok rozumowania wydaje się wynikać z uzasadnienia ustawy z dnia 4 lipca 2019 r.

Można jednak bronić poglądu, że generalna zasadą procedury cywilnej jest rozpoznawanie zażaleń przez sąd drugiej instancji z uwagi na ich tradycyjnie dewolutywny charakter, a wprowadzenie na szerszą skalę zażaleń poziomych jest jedynie zwiększeniem wyjątków od tej zasady.

Sąd drugiej instancji uznał, że można się także odwołać do art. 767⁴ § 1¹ k.p.c., bo postępowanie toczące się na podstawie art. 568¹⁶ k.p.c. jest bowiem *sui generis* postępowaniem rozpoznawczym ograniczonym jednak tylko do fazy wykonawczej. Postępowanie to ma na celu wykonanie prawomocnego postanowienia sądu w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, więc może być zasadnym, by w tym postępowaniu zbliżonym do postępowania egzekucyjnego zażalenie również rozpoznawał sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie. Prokurator Krajowy wniósł o podjęcie uchwały o następującej treści „Zażalenie na postanowienie wydane na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej osobie niewykonującej obowiązków wynikających z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem rozpoznaje sąd drugiej instancji.”

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Poważne wątpliwości Sądu Okręgowego wynikają z luk prawnych w nowych uregulowaniach dotyczących postępowania zażaleniowego wprowadzonych przez ustawę z dnia 4 lipca 2019 r. dotyczących przede wszystkim postępowania nieprocesowego (art. 598¹⁶ § 3 k.p.c., 547 § 2 k.p.c., art. 551 § 2 k.p.c., 554 § 3 k.p.c., 556 § 1 i 2 k.p.c., art. 586¹ k.p.c., 598^{11a} § 9 k.p.c. art. 598¹⁵ § 3 k.p.c., art. 598¹⁷ § 3 k.p.c., art. 612 § 2 k.p.c., art. 635 § 6 k.p.c., art. 637 § 4 k.p.c., art. 648 § 2 k.p.c., art. 693 § 1 k.p.c.) . Zażalenia na postanowienia w przedmiocie tych podstaw prawnych nie zostały przewidziane ani w art. 394 § 1 ani w art. 394^{1a} § 1

k.p.c. a przepisy odrębne przewidujące dane zażalenie nie rozstrzygają czy sądem właściwym jest sąd drugiej instancji czy inny skład sądu pierwszej instancji w przeciwieństwie do postępowania egzekucyjnego lub zabezpieczającego, w których umieszczono unormowania przewidujące zażalenia poziome (767⁴ § 1¹ k.p.c., art. 741 § 2 k.p.c.). Wątpliwości nie może także rozstrzygnąć odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu procesowym (art. 13 § 2 k.p.c.) skoro katalogi zażaleń dewolutywnych (art. 394 § 1 k.p.c.) i poziomych (art. 394^{1a} § 1 k.p.c.) są zamknięte. Odpowiedzi nie daje też art. 518 k.p.c., który nie wskazuje do jakiego sądu przysługuje zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji.

Postanowienie wydane w niniejszej sprawie zostało wydane w dniu 28 października 2019 r., a więc w czasie gdy obowiązywał art. 394 § 1 k.p.c. w poprzednim brzmieniu, natomiast zażalenie wpłynęło 27 listopada 2019 r., gdy zgodnie z normą intertemporalną zawartą w art. 9 ust. 2 i 4 ustawy nowelizującej zastosowanie do niego miały nowe przepisy.

Odnosząc się do charakteru postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej od uczestnika stwierdzić trzeba, że zagrożenie obowiązanemu zapłaty sumy pieniężnej na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem nie wynikało z postanowienia wydanego na podstawie art. 598¹³ k.p.c. w postępowaniu opiekuńczym lecz z postanowienia o zabezpieczeniu roszczenia wydanego na podstawie art. 756² § 1 k.p.c. wydanego w postępowaniu procesowym w sprawie o unieważnienie małżeństwa. Tak więc dopiero w fazie drugiej, wykonawczej toczy się ona na podstawie przepisów o postępowaniu nieprocesowym - opiekuńczym. Zgodnie z art. 756² § 2 k.p.c. do postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia kontaktów z dzieckiem art. 1050¹ i 1051¹ oraz 582¹ § 3 stosuje się odpowiednio.

Trzeba zatem rozważyć czy mogą do takiego postanowienia mieć zastosowanie przepisy o postępowaniu egzekucyjnym lub z spraw o postępowaniu zabezpieczającym, co zgodnie z art. 741 § 2 lub 767⁴ § 1¹ k.p.c. oznaczałoby zastosowanie zażalenia poziomego. Wykładnia systemowa przemawia za przyjęciem, że możliwość stosowania art. 598¹³ - 598²² nie jest ograniczona do określonych w art. 598¹ - 598²² k.p.c. spraw o odebranie osoby podlegającej władzy

rodzicielskiej, bo art. 598¹⁶ k.p.c. jest stosowany nie tylko w sprawach stanowiących kontynuację postępowania w sprawach opiekuńczych lecz również w postępowaniu procesowym na podstawie postanowienia zabezpieczającego.

W doktrynie uznano, że umiejscowienie art. 598¹⁵ - 598²¹ k.p.c. w ramach postępowania nieprocesowego odbiera im charakter egzekucyjny i nie pozwala do nich sięgać. Postępowanie dotyczące wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest *sui generis* postępowaniem rozpoznawczym i obejmuje tylko fazę wykonawczą. Podobne stanowisko prezentuje uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r. (OSNC 2013 r., nr 12, poz. 140) oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2015 r., II CNP 5/15 (Rodzina i Prawo 2015 r., nr 33, poz. 89) i z dnia 22 maja 2018 r., III CNP 38/17 (nie publ.), w której wyrażono pogląd, że wskutek umieszczenia tych przepisów w ramach postępowania nieprocesowego, postępowanie dotyczące utrzymywania kontaktów z dzieckiem utraciło charakter egzekucyjny i stało się jednym z postępowań opiekuńczych. Skoro zatem postępowanie określone w art. 598¹⁶ k.p.c. nie jest postępowaniem egzekucyjnym, do zażalenia przewidzianego w § 3 tego przepisu nie ma zastosowania wynikająca z art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. zasada rozpoznawania zażaleń przez inny skład sądu pierwszej instancji.

Przeciwko przyjęciu, że postanowienie w przedmiocie zapłaty sumy przymusowej jest postanowieniem w przedmiocie zabezpieczenia przemawia konstrukcja art. 756² k.p.c. bo wynika z niego, że o ile samo zagrożenie obowiązkanemu nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej następuje w postępowaniu zabezpieczającym (§ 1), to w myśl art. 756² § 2 k.p.c. samo nałożenie sumy przymusowej odbywa się na podstawie odpowiednio stosowanych art. 1050¹ i 1051¹ k.p.c., zaś wykonanie postanowienia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c.

Podstawą prawną wydania postanowienia o zabezpieczeniu stanowił art. 756² § 1 k.p.c., który stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 743 k.p.c. Jeżeli uznać, że postępowanie chociaż prowadzone na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. stanowi postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia w rozumieniu art. 741 § 1

k.p.c. i kontynuację postępowania zabezpieczającego, to mogłoby to uzasadniać zgodnie z art. 741 § 2 k.p.c. ocenę zażalenia jako poziomego.

Jeżeli jednak przyjąć, że toczy się wyłącznie na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. można wskazać, że w tej fazie traci charakter postępowania zabezpieczającego i staje się rodzajem postępowania nieprocesowego - opiekuńczego. W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2015 r., II CNP 5/15 uznano, że w ramach postępowania dotyczącego wykonywania kontaktów z dzieckiem mieści się nie tylko podejmowanie postanowienia o zagrożeniu nakazem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej ale także postanowienie o nakazaniu dokonania zapłaty tej sumy, a zatem to ostatnie postępowanie stało się jednym z postępowań opiekuńczych.

Przeciwko stosowaniu art. 741 § 2 k.p.c. przemawia także ściśle powiązanie tego przepisu z art. 741 § 1 k.p.c. Łączna wykładnia tych przepisów wskazuje, że przewidziane w przepisie pierwszym zażalenie poziome przysługuje na wskazane w przepisie drugim postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia. Istnieje wątpliwość czy postanowienie przewidziane w art. 598¹⁶ k.p.c. można uznać za postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia, skoro jego przedmiot stanowi zapłata określonej sumy pieniężnej. Art. 598¹⁶ k.p.c. miał mieć zastosowanie w tych przypadkach, w których zagrożenie zapłaty sumy przymusowej wynika z przepisów ogólnych o postępowaniu opiekuńczym. Ta praktyka rozciąga stosowanie art. 598¹⁶ k.p.c. na przypadki, w których zagrożenie zapłaty sumy przymusowej wynika w zasadzie z przepisów ogólnych o postępowaniu opiekuńczym i przypadki, w których zagrożenie to wynika z postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia. Ponieważ faza wykonawcza w odniesieniu do postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia kontaktów z dzieckiem odbywa się w postępowaniu opiekuńczym, przemawia to przeciwko stosowaniu w tej fazie art. 741 § 2 k.p.c., zwłaszcza że wykładnia systemowa przemawia za przyjęciem, że reguła z art. 741 § 2 k.p.c. ma zastosowanie jedynie do tych postanowień, które wydawane są przez sąd na podstawie części drugiej „postępowanie zabezpieczające”. Jest to argument przeciwko uznaniu postanowienia wydanego na podstawie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. za postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia w rozumieniu art. 741 § 2 w zw. z § 1 k.p.c. To

stanowisko wspiera fakt, że zażalenie ma wyraźną podstawę prawną w art. 598¹⁶ § 3 k.p.c., a więc przepisie, który nie ma związku z postępowaniem zabezpieczającym. Przemawia to przeciwko stosowaniu do zażalenia przewidzianego w art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. reguły wynikającej z art. 741 § 2 k.p.c. Rozważając, czy postanowienie wydane w trybie art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. stanowi orzeczenie kończące postępowanie w sprawie odwołać się trzeba do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 25/13 (OSNC 2013 r., nr 12, poz. 140), w której wyrażono pogląd, że postanowienia wydane na podstawie art. 398¹⁵ i 598¹⁶ k.p.c. nie kończą postępowania w sprawie dotyczącej kontaktów z dzieckiem, jego zakończenie następuje bowiem wskutek wydania postanowienia o umorzeniu postępowania.

Zasada, że zażalenie poziome miało stać się po wejściu w życie ustawy nowelizującej podstawową formą zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji nie wynika z żadnego przepisu bo wykładnia językowa art. 394 § 1 i art. 394^{1a} § 1 k.p.c. nie daje podstaw do przyjęcia, że ten drugi przepis ma pierwszeństwo. Żaden przepis odrębny nie przewiduje także, że zażalenia inne niż przewidziane w art. 394 § 1 k.p.c. mają charakter dewolutywny. Tezę o pierwszeństwie zażaleń poziomych osłabia jednak zmiana dokonana przez ustawę nowelizującą w ustawie o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Spośród trzech przewidzianych w niej zażaleń jedynie co do postanowienia w przedmiocie kaucji zażaleniu nadano charakter poziomy, natomiast do zażaleń od postanowienia w przedmiocie postępowania grupowego oraz w przedmiocie składu grupy nie uregulowano charakteru zażaleń. Przeciwno uznaniu, że oba ostatnie zażalenia mają charakter poziomy przemawia fakt, że są zbyt istotne by rozpoznawał je ten sam sąd, który je wydał a nadto gdyby ustawodawca chciał im nadać taki charakter, mógł to uczynić jednoznacznie, tak jak przy pierwszym zażaleniu z art. 8 ust. 6 u.d.r.p.g.

Za dewolutywnym charakterem przedmiotowego zażalenia przemawia to, że zgodnie z systematyką Kodeksu postępowania cywilnego zażalenie wciąż stanowi środek odwoławczy. W doktrynie jednoznacznie podnoszono, że środki odwoławcze charakteryzuje dewolutywność i suspensywność. Ponadto wykładnia systemowa, oparta na kolejności przepisów w treści aktu prawnego, może

przemawiać za stanowiskiem, że podstawowe znaczenie ma zażalenie dewolutywne, co może oznaczać, że zasadę stanowi zażalenie do sądu drugiej instancji. Potwierdza to fakt, że ustawa nowelizacyjna nie wprowadziła wyraźnej regulacji, że zażalenie nieujęte w katalogu określonym w art. 394 § 1 k.p.c., przysługuje do sądu drugiej instancji, natomiast w dwóch przypadkach, poza art. 394¹ § 1 k.p.c. ustawodawca przewidział wprost że określone zażalenie należy do kategorii zażaleń poziomych (art. 741 § 2 o 767⁴ § 1 k.p.c.). Można to uznać za wyraz tego, że zażalenia dewolutywne na postanowienia sądu pierwszej instancji są nadal zasadą. To samo dotyczy zażaleń z art. 10 ust. 2 i 2a u.d.r.p.g. i art. 17 ust. 1 i 2 u.d.r.p.g. - zażalenia nie objęte zmianami pozostały dewolutywne. Stanowi to wyraz zasady, że w braku wyraźnej odmiennej regulacji zażalenie na postanowienia sądu pierwszej instancji przysługuje do sądu drugiej instancji. Przyjąć trzeba, że skoro w stanie prawnym sprzed 7 listopada 2019 r. wszystkie zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji miały charakter dewolutywny, to w nowym stanie prawnym charakter poziomy uzyskały tylko te postanowienia, co do których ustawodawca wyraźnie przewidział, że są rozpoznawane przez inny skład sądu pierwszej instancji. Stanowisko to popiera pogląd wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2020 r., III CZP 12/20 (nie publ.) uznający, że podstawowy model zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji nadal stanowi zażalenie dewolutywne a przewidziane ustawą przypadki zażalenia poziomego należy traktować jako odstępstwa od modelowej konstrukcji zażalenia wyrażonej w art. 394 w zw. z 395 - 397 k.p.c. a nie odrębny środek zaskarżenia.

Z tych względów Sąd Najwyższy uchwalił, jak w sentencji.